

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 332.22:339.9

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОВОГО РИНКУ ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Дугінець Г.В., к.е.н.

E-mail: a.duginets@yandex.ru

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті проаналізовано особливості трансформації світового ринку послуг в умовах глобалізації. Зазначено, що ці процеси виникають на тлі зростаючої ролі знань як основного фактору глобальних науково-технологічних перетворень за рахунок стрімкого поширення інновацій як через міжнародні мережі, що об'єднують державні та приватні дослідні центри, так і шляхом конвергенції світових стандартів. Визначено основні групи чинників, які є каталізаторами трансформації світового ринку послуг, а саме: економічні чинники (концентрація та централізація капіталу, зростання великих корпорацій, в тому числі і фінансових груп, які в своїй діяльності все більше виходять за рамки національних кордонів, освоюючи світовий економічний простір), політичні або гео економічні (виявляються в тому, що державні кордони поступово втрачають своє значення, стають все більш прозорими, дають все більше можливостей для свободи пересування всіх видів ресурсів), інформаційні (засоби транспорту і зв'язку створюють небачені раніше можливості для швидкого поширення ідей, товарів, фінансових ресурсів), та громадські (виражаються в ослабленні ролі традицій, соціальних зв'язків і звичаїв, що сприяє мобільності людей в географічному, духовному і емоційному сенсі). У результаті проведеного дослідження обґрунтовано три основних напрямки трансформації, та отримано висновок, що під впливом глобалізаційних процесів сфера послуг перетворилася на домінуючий сектор економіки розвинутих країн світу, змушуючи виробників товарів реального сектора розширювати асортимент, активніше інвестувати в його оновлення, збільшувати рекламні бюджети, пропонувати все більший набір додаткових послуг, який вже до середини ХХІ століття стане невід'ємною споживчою характеристикою практично будь-якого матеріального товару.

Ключові слова: глобалізація, світовий ринок послуг, консалтинг, франчайзинг, аутсорсинг, міжнародна торгівля

UDC 332.22:339.9

TRANSFORMATION OF THE GLOBAL MARKET IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Duginets G.V., PhD in Economics

E-mail: a.duginets@yandex.ru

National University of Trade and Economics

The paper analyzes the features of the transformation of the world market in the context of globalization. It was indicated that these processes occur against a background of the increasing role of knowledge as a major factor of global scientific and technological change due to the rapid diffusion of innovation both through international networks, which bring together public and private research centers, and by the convergence of international standards. Groups of factors that are the catalysts for world market transformation were determined, namely: economic factors (concentration and centralization of capital, growth of large corporations, including financial groups, which in their activities more and more often transcend national borders, mastering the world economic space), political and geo-economic (manifested in the fact that national borders are gradually losing their meaning, becoming more transparent and providing more opportunities and freedom for movement of all resources), informational (means of transport and communication create unprecedented opportunities for rapid dissemination of ideas, goods, financial resources) and public (expressed in the weakening role of traditions, social relations and practices that promotes the mobility of people in the geographical, spiritual and emotional sense). As a result of the research, three main areas of transformation were identified, and a conclusion was made that, under the influence of globalization, the service sector has become the dominant sector of the economy of developed countries, forcing the manufacturers of the real sector to expand their assortment, actively invest in its renewal, increase advertising budgets, offer an ever-growing range of additional services, which by the mid twenty-first century will be an essential consumer feature of virtually any material good.

Keywords: globalization, global market services, consulting, franchising, outsourcing, international trade

Актуальність проблеми. Сучасні тенденції розвитку світової економіки доводять максимальну адекватність постіндустріальних економічних відносин, заснованих на зміні технологічного базису виробництва та підвищення ролі сфери послуг, як вимогам процесу акумулювання конкурентних переваг національної економічної системи, так і принципам економічної безпеки країн, їх соціальному орієнтуванню. В умовах глобалізації сфера послуг кожної країни хоч і має індивідуальну, неповторну траєкторію (в одних країнах вже сформована «сервісна економіка», в інших перебуває на початковому етапі свого розвитку), але все ж в цілому існує загальна тенденція підвищення ролі сфери послуг в загальносвітовому економічному просторі. Процеси глобалізації світової економіки виявляють все нові економічні, статистичні, управлінські, технологічні проблеми, пов'язані, зокрема, з торгівлею послугами на світовому ринку, сервісної діяльністю на національному рівні, функціонуванням окремих

організацій сфери послуг і т.д. Пошук шляхів їх вирішення стає предметом все більш пильної уваги з боку дослідників, що належать до самих різних наукових економічних напрямків.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання міжнародної торгівлі послугами досліджували провідні зарубіжні вчені Р. Вернон, С. Ліндер, Б. Олін, Е. Хекшер, М. Портер, Д. Рікардо, А. Сміт, П. Самуельсон та ін. Дослідженню особливостей та закономірностей розвитку міжнародної торгівлі послугами присвячено праці провідних вітчизняних науковців С. Богачова, О. Булатової, Ю. Козака, Д. Лук'яненка, А. Поручника, Ю. Макогона, Н. Мешко, В. Новицького, Є. Савельєва, Г. Чижикова, О. Шниркова та ін. Вплив глобалізації на трансформацію галузевих ринків досліджували О. Білорус, В. Будкін, Дж. Гелбрейт, Дж. Даннінг, Р. Кейвз, Ч. Кіндлебергер, Р. Коуз, П. Кругман, В. Омельченко, Т. Орехова, В. Рокоча, М. Румянцев, С. Хаймер, С. Якубовський та ін.

Високо оцінюючи вклад вищеназваних вчених і отримані ними результати дослідження, слід констатувати, що рівень розробленості проблем трансформації сфери послуг під впливом існуючих глобальних процесів в системі світового господарства залишаються недостатніми.

Метою роботи є визначення особливостей трансформацій світового ринку послуг в умовах глобалізаційних викликів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасний етап глобальної еволюції світової економіки характеризується інтелектуалізацією існуючих технологій, що забезпечують підвищення продуктивності праці, зростанням наукоємності товарів і послуг, підвищенням значення діяльності, пов'язаної з виробництвом, зберіганням і передачею знань, а також жорсткою конкуренцією, яка призводить до скорочення життєвого циклу товару і до необхідності постійного впровадження інновацій. Виходячи з цього наукові знання та спеціалізовані унікальні навички їх носіїв стають головним джерелом і ключовим фактором забезпечення сталого економічного розвитку як окремих країн так і світового господарства в цілому.

В існуючих наукових дослідженнях відзначаються так само й інші істотні зрушення в економічній системі суспільства при переході до нового стану в сучасних умовах: посилення нерівномірності розвитку країн, регіонів, територій; зміна характеру доходуутворення, в результаті чого основними видами доходів стають різновиди відсотка і

ренти (у тому числі, глобальної інтелектуальної та фінансової ренти); усталення визначальної ролі фінансових чинників серед зовнішніх факторів економічного розвитку; підвищення керованості економіки, зростання ролі менеджерів-управлінців; віртуалізація економіки, що супроводжується появою віртуальних економічних благ, виробництв, грошей, капіталу, валюти, корпорацій, банків [1].

Слід відзначити, що незважаючи на стрімке зростання значення послуг і сервісного виробництва в економіці, яке багато в чому визначає не тільки зміст детермінованого формування в межах окремих економічних систем принципово нової, заснованої на постіндустріальних відносинах формації, але й істотні зміни в організації міжнародних економічних зв'язків, досі не вироблено всеосяжне і загальноприйняте визначення послуги. Більш того, виникають питання, що стосуються як цього визначення, так і ролі послуг в сучасних міжнародних економічних відносинах. Багатогранність і триваюче розвиток об'єкта вивчення призводять до того, що різні дослідники під послугою розуміють діяльність, дія, благо, товар, результат діяльності, процес, явище. В таких умовах, на нашу думку, в процесі дослідження послуг (як і інших економічних явищ і процесів) слід застосовувати інтегративно-конвергенціальний підхід, що дозволяє не відкидати, а брати до уваги виявлені в рамках різних підходів характеристики досліджуваного об'єкта. В рамках цього підходу під послугою як процесом слід розуміти результат діяльності, благо, безпосередньо і прямо задовольняє особисті та / або виробничі потреби, що підвищує якість і рівень життя людей, що забезпечує створення або розвиток різних форм інтелектуального капіталу.

В умовах глобалізації основні трансформаційні зрушення відбуваються під впливом певних груп чинників, а саме:

1. Економічні чинники - виражаються в концентрації та централізації капіталу, зростанні великих корпорацій, в тому числі і фінансових груп, які в своїй діяльності все більше виходять за рамки національних кордонів, освоюючи світовий економічний простір. Цей фактор пояснює можливість існування міжнародних кредитних операцій, вкладу депозитів в іноземні банки, створення МВФ. Також виникають ТНК з надання консалтингових, фінансових, транспортних, страхових, рекламних послуг, телекомунікацій, наукоємних послуг.

2. Політичні (геоекономічні) - виявляються в тому, що державні кордони поступово втрачають своє значення, стають все більш прозорими, дають все більше можливостей для свободи пересування всіх видів ресурсів. Даний фактор пояснює можливість залучення трудових ресурсів з різних країн для роботи в іноземних компаніях, залучення іноземного капіталу і як наслідок створення єдиного економічного простору.

3. Інформаційні - полягають у тому, що засоби транспорту і зв'язку створюють небачені раніше можливості для швидкого поширення ідей, товарів, фінансових ресурсів. Розвиток телекомунікацій призвело до якісно новому способу надання послуг, спрощення спілкування клієнта з однієї країни і продавця послуги з іншої капіталу і як наслідок створення єдиного інформаційного простору.

4. Громадські - виражаються в ослабленні ролі неформальних інститутів, що сприяє мобільності людей в географічному, духовному і емоційному сенсі. Вони сприяють також розвитку сектору освітніх послуг, унаслідок чого стала можливою система «навчання за обміном», з'явилася можливість проведення різних міжнародних наукових конференцій, які сприяють обміну ідеями та новими технологіями в глобальному масштабі.

Трансформації у сфері послуг в умовах глобалізації відбувається на різних структурних рівнях. В області технології істотні зрушення відбуваються за двома напрямками, до яких безпосереднє відношення мають суб'єкти світового ринка послуг:

1) затверджується п'ятий технологічний уклад і здійснюється перехід до шостого технологічного укладу, заснованого на використанні нанотехнологій (визначальними стають наукомісткі технології, серед виробничих ресурсів на провідні позиції висуваються інтелектуальні ресурси; розширюються процеси надання послуг у формі міжнародного обміну науковими знаннями, інтенсифікується застосування інформаційних ресурсів, посилюється орієнтація підприємців на створення і використання відповідних форм інтелектуального капіталу, найчастіше іноземного);

2) при застосуванні традиційних технологій, усталених форм, методів і засобів діяльності обов'язковим елементом їх вдосконалення стає прямий обмін діяльністю окремих працівників, підрозділів, організацій, тобто, надання послуг виробничого характеру, що переростає у внутрішньо-фірмове підприємництво й що веде до збільшення інтелектуального капіталу ТНК.

В умовах глобалізації відбуваються кардинальні зміни і у виробництві послуг. Посилюється кастомізація, орієнтація на індивідуального споживача в окремо взятій країні або регіоні. Мета виробництва при наданні послуг полягає у створенні економічного блага і отриманні доходу. Але для цього на самому виробництві необхідно повніше задовольнити потребу, домогтися підвищення реального корисного ефекту. Отже домінуючим видом взаємодії в процесі виробництва стає безпосередня взаємодія без будь-яких посередників.

Слід зазначити, що світова торгівля послугами істотно відрізняється від міждержавних обмінів товарами реального сектору, що в цілому базується на специфіці послуги як товарної форми, формуючи два види зовнішньоекономічної діяльності в секторі торгівлі сервісним продуктом, умовно названі в світовій практиці активної і пасивної формами експортно- імпорتنих операцій. У першому випадку передбачається перетин кордонів держав споживачами, чия купівельна спроможність формує «невидимий експорт» послуг; у другому - вихід національних виробників послуг на зарубіжні споживчі ринки (експорт факторів сервісного виробництва). Поява активних форм міжнародної торгівлі послугами завжди передують становленню пасивних, оскільки останні, будучи по суті одним з видів транснаціонального підприємництва, більшою мірою залежать від підприємницького клімату в інших країнах, несуть великі комерційні ризики, змушені долати високі вхідні бар'єри, а, отже, актуальні лише на високих стадіях консолідації невиробничої сфери.

Структурний аналіз сучасних тенденцій в галузях сервісного виробництва, проведений в роботі, дозволив виявити високі кількісні показники ролі сфери послуг в національних економіках не лише країн - традиційних лідерів, а й ряду країн, що розвиваються і пострадянських країн (табл. 1).

Таку тенденцію можна пояснити поширенням в світовій економіці франчайзингу, аутсорсингу та консалтингу в останні 15-20 років, бурхливим розвитком туризму і готельного господарства, а також комплексу інших, експорторієнтованих сервісних виробництв, які активно експлуатують переваги локалізації (в першу чергу сприятливі податкові й інвестиційні режими, низьку вартість робочої сили).

Таблиця 1. Обсяг світової торгівлі комерційними послугами за регіонами й окремими країнами, 2011 р. (млрд дол. США і у відсотках)

Країни	Експорт					Імпорт				
	Знач	Зміна відносно попереднього року, %				Знач	Зміна відносно попереднього року, %			
		2011	2005-2011	2009	2010		2011	2005-2011	2009	2010
Світ	4150	9	-11	10	11	3,865	9	-11	10	10
Північна Америка	668	8	-7	9	10	516	6	-8	8	8
США	578	8	-6	9	11	391	6	-7	6	6
Країни Центральної Америки	130	11	-8	15	14	163	15	-8	23	18
Бразилія	37	16	-9	15	21	73	22	-1	36	22
Європа	1964	7	-13	4	10	1,605	6	-13	3	8
Європейський Союз- 27	1762	7	-13	4	10	1,48	6	-12	2	4
Німеччина	253	8	-9	3	9	284	5	-12	3	8
Великобританія	274	5	-14	2	11	171	1	-19	1	7
Франція	161	5	-13	1	11	141	5	-8	2	7
Нідерланди	128	6	-9	4	11	118	6	-3	-2	12
Іспанія	141	7	-14	1	14	91	5	-17	0	5
СНД	96	15	-17	13	20	133	15	-19	19	21
Росія	54	14	-19	8	22	90	16	-20	22	24
Україна	19	13	-23	24	13	14	13	-30	10	19
Африка	85	7	-10	11	0	149	13	-12	10	9
ПАР	15	5	-6	17	8	20	9	-13	25	13
Єгипет	19	5	-14	11	-20	13	5	-22	2	0
Марокко	14	11	-7	2	14	6	13	-6	8	11
Країни Середнього Сходу	111	-	-3	6	10	210	-	-7	9	10
Ізраїль	26	7	-10	13	6	20	7	-14	6	14
Азія	1096	13	-11	23	12	1,091	11	-10	21	14
Китай	182	16	-12	32	7	236	19	0	22	23
Японія	143	6	-14	10	3	165	5	-12	6	6
Індія	148	19	-13	33	20	130	19	-9	45	12
Сінгапур	125	14	-6	20	12	110	12	-9	22	15
Республіка Корея	94	12	-19	19	8	98	9	-17	19	3
Гонконг, Китай	121	11	-6	23	14	56	9	-7	16	10
Австралія	50	9	-8	15	6	59	12	-13	22	18

Джерело [2]

За даними проведеного дослідження, найбільше зростання частки сфери послуг у формуванні ВВП в період з 2005 по 2011 рр. сталося в країнах колишнього соціалістичного табору, включаючи Україну. При цьому темпи цього зростання значно випереджають аналогічний показник розвинутих держав і нових індустріальних економік, що можна пояснити стрімким розвитком на пострадянському просторі даної галузі, оскільки в умовах планової економіки значення невиробничої сфери було явно недооціненним на тлі промисловості та сільського господарства, що сформувало ефект відкладеного попиту практично на всі види послуг (від послуг першої необхідності до туристичних, освітніх, фінансових, від послуг масового споживання до диференційованих, що відрізняються високою ціною і якістю).

Якщо в минулому провідні позиції в структурі даного сектору в розвинених країнах займали торгівлі, побутові, рекреаційні та ряд інших послуг, то сьогодні на центральне місце висунулася група наукоємних видів ділових і професійних послуг, телекомунікації, а також освіта, охорона

здоров'я, культура. У поєднанні з наукомісткими галузями індустрії вони утворюють разом з модернізованими традиційними галузями (торгівля і транспорт) ядро сучасної економіки, яке активно розвивається, і багато в чому визначають динаміку, якісні параметри, конкурентоспроможність як сфери послуг, так і всієї економічної системи.

Висновки. Підводячи підсумок слід зазначити, що трансформація міжнародного ринку послуг в умовах глобалізації пов'язана зі зміною поглядів на природу послуги як предмета міжнародної торгівлі. Вона відбувається під впливом низки факторів (науково-технічного прогресу, розвитку інформаційних технологій (ІТ), поширення процесів транснаціоналізації економіки, політики лібералізації та зростання мобільності факторів виробництва), які формують основні напрями трансформації, а саме:

1. Деякі види послуг змінюють своє утримання, зокрема в галузі досліджень з кожним роком з'являються все нові об'єкти і методи дослідження, що призводить до зміни змісту.

2. Глобалізація впливає і на масштаби надання послуг. Швидко зростають потреби людей і підприємств в послугах, створення нових полюсів економічного розвитку також сприяє зростанню масштабів обміну послугами.

3. Крім змін у змісті та розширенні масштабів, з'являються нові види послуг, що обумовлено електронним способом торгівлі послугами: з'являється можливість надавати деякі види послуг опосередковано, не потрібно обов'язкової присутності продавця та покупця послуги, тобто відбувається «розрив» між покупцем і продавцем, роль посередників стали грати комунікаційні канали зв'язку

Таким чином, в результаті трансформації в умовах глобалізації сфера послуг перетворилася на домінуючий сектор економіки в більшості країн світу. Внаслідок цих змін відбувається переорієнтація статей експорту та імпорту на нематеріальні товари, спрощується процес торгівлі послугами. До того ж слід зазначити, що зростання матеріального добробуту споживачів, особливо в розвинених країнах, впливає не тільки на зростання попиту на послуги, в тому числі і не першої необхідності, але і індивідуалізує потреби, змушуючи виробників товарів реального сектора розширювати асортимент, активніше інвестувати в його оновлення, збільшувати рекламні бюджети, пропонувати все більший набір додаткових послуг, який вже до середини ХХІ століття стане невід'ємною споживчою характеристикою практично будь-якого матеріального товару.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Смирнов В.П. Инновационное развитие организаций сферы услуг в условиях глобальных ресурсных и технологических изменений // Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Тр. Второй междунар. научн.-практ. конф. / РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2014. – С. 435-438.
2. Research and analysis World Trade Report 2012 Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st century / World Trade Organization. – Switzerland : WTO Publications, 2012. – 247 p.
3. Annual report 2011: Export impact for good / International Trade Centre. –International Trade Centre Publications, 2012. – 94 p.
4. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_621.
5. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) в Україні. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/>.
6. Іксарова Н.О. Зовнішня торгівля послугами як пріоритетний напрямок економічного розвитку в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Н. О. Іксарова // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Серія «Економічна теорія та економічна історія». – 2008. Випуск 5 (20). – Ч. 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/ETEI/2008_5_1/birnik_ETEI_08_1_183.pdf
7. Драчов В.В. Основні риси та тенденції розвитку ринку послуг в умовах глобалізації економіки / В.В. Драчов // 36. наук, праць. Вип.38. - К.: ІСЕМВ НАН України, 2009.- С.88-96.
8. Осика С.Г., Пятницький В.Т. Регулювання ринків товарів і послуг на засадах норм і принципів системи ГАТТ/СОТ / С.Г. Осика, В.Т. Пятницький // Українська академія зовнішньої торгівлі. - К.: УАЗТ, 2008. -336с.
9. Сіденко В.Р. Проблеми включення України в глобальні мережі торгівлі високотехнологічними товарами і послугами / В.Р. Сіденко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: 36. наук. пр. Вип. 52. Частина I. - К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. - С. 8-12.
10. Теоретико-методологічні основи дослідження ринку послуг [Електронний ресурс] / Режим доступу: // www.nbu.gov.ua/portal/natural/nvu/ekon/2009